

KALKHAN

HÜQUQ JURNALI

1 buraxılış

HÜQUQİ
MAARİFLƏNDİRMƏ

MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT

MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT MÜNDƏRİCAT

01

HÜQUQUN YARANMASI

02

TÜRKİYƏDƏ BU NECƏDİR?

03

HÜQUQUN MƏŞHURLARI

04

CİNSİYYƏT ƏLEYHİNƏ CİNAYƏTLƏRDƏ İFADƏ

06

HARVEY SPECTERİ UĞURLU HÜQUQŞÜNAS EDƏN NƏDİR?

06

8658 İL 6 AY CƏZA ALAN SAXTA MƏSİHƏ NİYƏ BU CƏZA VERİLDİ?

07

BUNU BİLİRDİNİZ?

08

HİTERKAYFEK CİNAYƏTİ

09

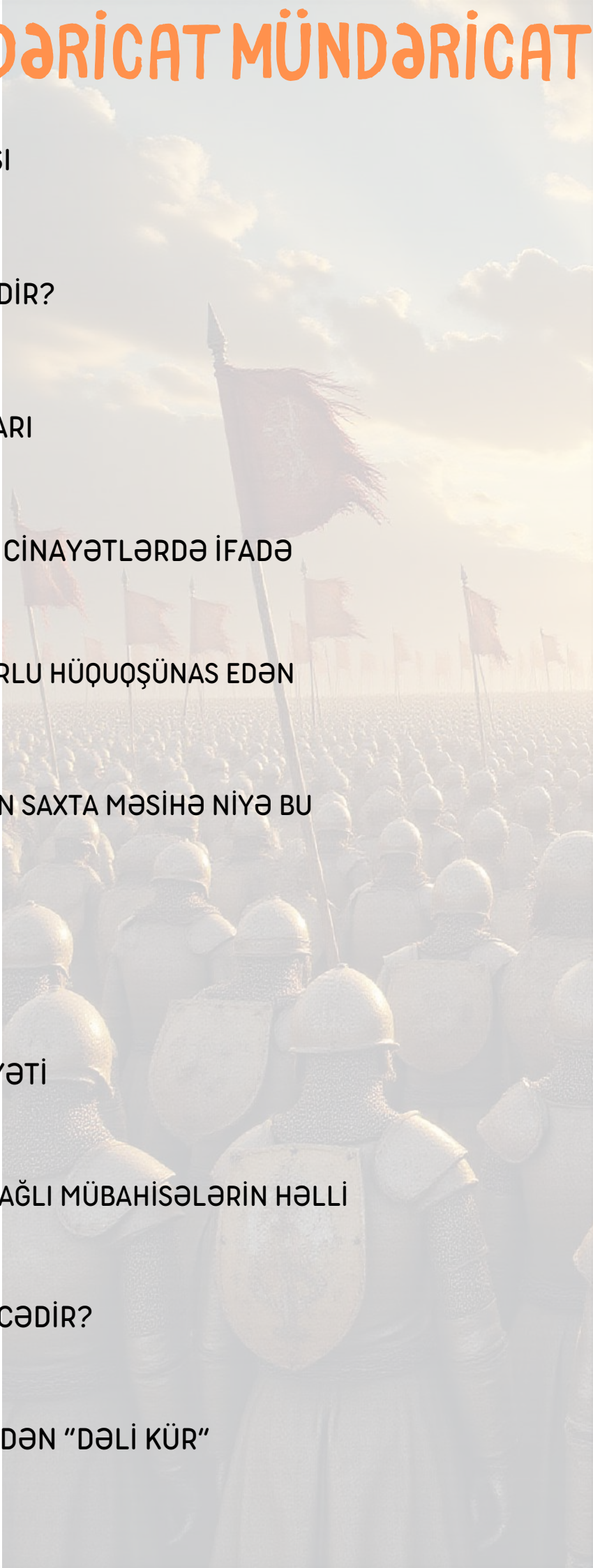
PAYLI MÜLKİYYƏTLƏ BAĞLI MÜBAHİSƏLƏRİN HƏLLİ

11

BƏS ALMANİYADA NECƏDİR?

12

HÜQUQŞÜNAS GÖZÜNDƏN "DƏLİ KÜR"

13

MÜLKİ HÜQUQDA ADƏTLƏR

15

HÜQUQUN MƏŞHURLARI

16

QƏSDƏN ADAM ÖLDÜRMƏYƏ GÖRƏ 3 İLƏDƏK
MÜDDƏTƏ AZADLIQDAN MƏHRUM ETMƏ?

17

BUNU BİLİRDİNİZ?

18

MÜLKİ HÜQUQDA MƏCBURİ PAY HÜQUQU

19

TARİXİN ƏN BÖYÜK MALİYYƏ FIRILDAQÇISI

20

YAPONİYADA BU NECƏDİR?

21

MÜLKİ HÜQUQDA ƏQDLƏRİN ƏHƏMİYYƏTİ, NÖVLƏRİ
VƏ HÜQUQİ NƏTİCƏLƏRİ

22

KAZUS

23

AR KM-NİN 10 DEKABR 2024-CÜ İL
TARİXLİ PLENUMUNUN QƏRARI

24

QANUNVERİCİLİKDƏ DƏYİŞİKLİK

25

KROSSVORD

HÜQUQUN YARANMASI

Bir zamanlar dünya kaos içində idi...

İnsanlar gücün hökm sürdüyü, haqqın deyil, zorun danışdığı bir dövrdə yaşayırdılar. Qılıncın iti, yumruğun güclü olduğu yerlərdə ədalət yox, qorxu hökmranlıq edirdi. Amma insan ruhunda doğuşdan bir hiss vardı – ədalətə olan ehtiyac. Ən qədim dövrlərdə insanlar bu kaosun içində özlərinə bir sığınacaq tapdılar – adətlər. Qəbilə başçıları, yaşlı ağsaqqallar təcrübələrindən irəli gələrək kimə haqlı, kimə haqsız deyəcəklərini müəyyən edirdilər. Gözə göz, dişə diş prinsipi ilə cəza verilirdi. Amma bu, hələ də vəhşi bir harmoniya idi – nizam yaradılsa da, qan axırdı.

Daşa həkk olunan ədalət

Lakin zaman keçdikcə insanlar gördülər ki, söz uçucudur, daş isə əbədidir. Beləliklə, ilk yazılı qanunlar doğuldu. Hammurapinin daş sütunlara həkk olunmuş sərt qanunları dünyaya elan edirdi ki, artıq güclü olmaq deyil, qaydalara tabe olmaq əsasdır. Ədalət ilk dəfə insan iradəsindən asılı olmayan, obyektiv bir sistem kimi formalaşmağa başladı.

Roma – Hüququn Beşiyi

Zamanın sınağından keçən bu ideyalar ən kamil formasını qədim Romada tapdı. Onlar anladılar ki, ədalət yalnız cəza ilə deyil, həm də hüquqların qorunması ilə mümkündür. Roma dünyanı yalnız qılıncı ilə deyil, qanunları ilə də fəth etmişdi. Onun hüququ zamanın sınağından keçərək bugünkü hüquq sistemlərinin əsasını qoydu. “On İki Cədvəl Qanunları” fərdlərin hüquqlarını qoruyan, mülkiyyətin, ailə münasibətlərinin və müqavilələrin toxunulmazlığını təsbit edən hüquqi sistemin əsasını qoydu. Hüquq ilk dəfə yalnız güclülərin deyil, zəiflərin də qalxanı oldu. Feodalizm dövründə mülkiyyət hüququ əsasən feodal sinfinin əlində cəmlənmişdi. Torpaqlar feodallara məxsus olur, kəndlilər isə həmin torpaqlardan istifadə etmək hüququna malik idilər, lakin mülkiyyət sahibi deyildilər. Kəndlilər feodallara natural, ya da pul şəklində vergi ödəyir, bəzi hallarda isə məcburi əmək (barşçına) icra edirdilər. Zamanla iqtisadi inkişaf, ticarətin genişlənməsi və şəhərlərin artması mülkiyyət hüququnun tədricən dəyişməsinə səbəb oldu. Kəndlilərin bəzi təbəqələri torpaq sahibliyi hüququ qazana bildilər və feodal asılılığından çıxaraq azad kəndlilərə çevrildilər. Xüsusilə, burjua sinfinin güclənməsi və feodal sistemin tənəzzülü nəticəsində torpaq üzərində fərdi mülkiyyət anlayışı genişləndi. Bu proses feodal münasibətlərinin zəifləməsinə və mülkiyyət hüququnun daha müstəqil formada inkişafına gətirib çıxardı.

Müasir Hüquq – İnsanlığın Qalxanı

Maarifçilik dövründə insanlar başa düşdülər ki, hüquq nə hakimlərin iradəsi, nə də dini ehkamların kölgəsində gizlənməlidir. İnsan hüquqları, konstitusiyalar, qanunun aliliyi kimi anlayışlar müasir hüquq sistemlərinin formalaşmasına ciddi təsir göstərdi. Fransa İnqilabı və Amerika Konstitusiyası göstərdi ki, hüquq xalqın iradəsindən doğmalı, güclünün deyil, hər kəsin qoruyucusu olmalıdır. Bu gün hüquq məhkəmə zallarında, qanun kitablarında, beynəlxalq müqavilələrdə yaşayır. O, sadəcə yazılmış qanunlar deyil – o, insanların azad və təhlükəsiz yaşamaq arzusunun təəcəssümüdür. Hüquq artıq sadəcə bir norma deyil, bir mədəniyyətdir. Çünki tarix boyu insanlar anladılar ki, ədalət yalnız bir anlayış deyil – o, qorunmalı olan bir dəyərdir.

Və beləliklə, hüquq – ilk dəfə qılıncın kölgəsində doğulsa da, indi ədalətin işığında yaşayır!

TÜRKİYƏDƏ BU NECƏDİR?

Bəzən cəmiyyətimiz cinayət törətmiş şəxslərə “havadar” çıxır. Etdiklərinin doğru olduğunu hesab edir, onlara haqq qazandırır, onları alqışlayırlar. Bəs siz bunu Türkiyədə etsə idiniz, bilirdiniz, nə olardı? Yəqin ki, bilmirsiniz. Onda yaxşı-yaxşı baxın! Belə ki, Türk Cəza Qanununun 215-ci maddəsinə görə, törədilmiş cinayəti, yaxud cinayət törədən şəxsi açıq şəkildə tərifiylən şəxs 2 ilə qədər həbs (bizim dildə desək, azadlıqdan məhrumetmə) cəzası ilə cəzalandırılır.

HÜQUQUN MƏŞHURLARI

Türkiyənin ilk qadın vəkili, Beynəlxalq Qadın Hüquqşünaslar Cəmiyyətin ilk prezidenti, yüzlərlə qadın hüquqşünas üçün rol model olan şəxs - Sürəyya Əhməd bəy qızı Ağaoğlu.

Sürəyya xanım Azərbaycan tarixinin önəmli şəxslərindən olan siyasətçi, mütəfəkkir, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından olan Əhməd bəy Ağaoğlunun qızıdır. Sürəyya Ağaoğlu belə bir atanın qızı olaraq, qadınların arxa planda qaldığı bir dövrdə doğulub böyümüş və çətinliklərlə mübarizə aparmış, Cümhuriyyətin elanına qədər olan müddətdə bütün Türk xalqı ilə birlikdə bir çox çətinliklər yaşamışdır. İstanbulun işğalı zamanı oxuduğu liseyde dalğalanan Türk bayrağının yerinə asılmış olan İngilis bayrağını gecə yarısı yoldaşları ilə birlikdə endirdikdən sonra, dirəyə yenidən Türk bayrağını sancan Ağaoğlu, işğalçı zabidlərə "Sizin ölkənizi biri işğal etsə, siz eyni davranışı sərgiləməzsinizmi?" deyəcək qədər cəsur idi. Eyni şəkildə, işğalçı qüvvələri yaşadıkları evə hərbi məqsədlərlə əl qoymaq üçün gəldiklərində anası da eyni reaksiyanı göstərmişdir.

Əhməd bəy bir müddət sonra

Sorbonna Universitetində hüquq təhsili almış və ehtimal edilir ki, bu Sürəyya xanımın da hüquq sahəsini seçməsinə rol oynamışdır. İstanbul Universiteti Hüquq fakültəsində təhsil alan Sürəyya xanım uşaqlıq və gənclik illərində Mustafa Kamal və onun yaxın dostlarının əhatəsində keçirmiş, bir neçə dəfə Mustafa Kamal ilə görüşmüşdür. Təbii ki, Sürəyya xanım dövrü nəzərə alsaq, böyük çətinliklərlə qarşılaşmışdır: rektor qadın olduğu üçün onun sənədlərini qəbul etməkdən imtina edir. O dövr üçün böyük bir inqilab edən Sürəyya xanımın müraciəti ciddi qarşılanmır. Lakin 2 nəfər vəkil olmaq istəyən xanımla birgə müraciət edib, müsbət cavab alırlar.

Gördüyü işlər və **Türk Hüquq Tarixinin ilk qadın vəkili kimi** peşəsində 40 ilini tamamlaması səbəbilə, Türkiyə Bürolar Birliyinin 7-ci Ümumi Qurultayında, 1975-ci ildə Prezident Fəhri Korutürk tərəfindən Fəxri Fərman ilə təltif edilmişdir. Mükafatlandırma mərasimində qısa bir çıxış edən Sürəyya Ağaoğlu, 1924-cü ildə **Cümhuriyyətin ilk Hüquq Fakültəsi** məzunları olaraq rəfiqəsi Mələhət xanımla birlikdə Ankaraya gəldiklərində küçələrdə qadın olmadığını və dövrün Ədliyyə Naziri Nəcəti Bəyə uşaq məhkəmələrində işləmək istəyini bildirdikdə isə "Daha böyüklər üçün olanını qura bilmədik, uşaq məhkəmələrini necə quraq?" cavabını aldığını danışmışdır. Təəssüf ki, **uşaq məhkəmələri** Türkiyədə yaradıla bilmədi. O, bu vəziyyəti "Bunu kədərlə demək istəyirəm" sözləri ilə vurğulamışdır. 21-ci əsrin ilk rübündə Türkiyədə bu məhkəmələrin qurulması məhz həmin mübarizələrin nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Sürəyya bəy Ağaoğlu **vəkil və qadın hüquqları müdafiəçisi olaraq fəaliyyət** göstərmişdir. Həm Türkiyə, həm də Azərbaycan hüquq tarixinin ədalət yolunda qələmindən qılınca, sözündən qalxan düzəldən tariximizdə və iki dövlət arasında əlaqələrdə silinməz bir iz qoymuş şəxsdir.

CİNSİYYƏT ƏLEYHİNƏ CİNAYƏTLƏRDƏ İFADƏ

Məhkəmə qərarlarında tez-tez rast gəlinən cinsi cinayətlər tarixin hər dövründə olduğu kimi bu gün də çox ciddi sosial problem olaraq varlığını davam etdirir. Tarix boyu bu cinayətlərə görə müxtəlif cəzalar nəzərdə tutulub, onların qarşısının alınması istiqamətində səylər göstərilmişdir. Cinsi toxunulmazlığa qarşı cinayətlər həm ölkəmizdə, həm də beynəlxalq miqyasda cinayət hüququ ilə kriminalizasiya olunmuş əməllər sırasına daxildir. Sözügedən cinayətlərin törədilməsi kimi ikinci problem varsa, o da bu cinayətlərin sübuta yetirilməsi problemidir. Çünki cinsi xarakterli cinayətlər törədilən zaman çox vaxt nə şahid olur, nə də digər sübutlar. Əgər zərərçəkmiş şəxs də sübutlar mövzusunda “ağıllı” və cəld davranmayıbsa, çox zaman sübutlar, ümumiyyətlə, mövcud olmur, ya da əldə olunması mümkünsüz olur. Cinsi toxunulmazlığa qarşı cinayətlər üçün qanunlarda nəzərdə tutulan cəzaların ağırlığı və bu cinayətləri törədən şəxslərin cəmiyyətdəki mövqeyi ilə bu cinayətlərin qurbanlarının yaşadığı psixoloji və fiziki travmalar müqayisə edildikdə, bu tip cinayətlərin sübut olunmasının nə qədər çətin olduğu daha aydın görünür. Bu cür cinayətlərin isbatı üçün məhkəmələr müxtəlif yanaşmalar və presedentlər formalaşdırmışdır. Bu yanaşmalar bəzən ictimaiyyətdə tənqidlərə səbəb olmuş, bəzən isə dəstəklənmişdir. Bu yazıda məhkəmələrin cinsi cinayətlərə və buradakı sübutetmə metodlarına münasibətini araşdıracağıq.

Cinsi toxunulmazlığa qarşı cinayətlərdə ifadə sübutu məsuliyyətə cəlb etmə qərarı üçün kifayət edirmi? Bəzi cinayətlərin isbat olunmasında xüsusi çətinliklər mövcuddur. Cinsi toxunulmazlığa qarşı cinayətlər də məhz bu tip çətin isbat olunan cinayətlər kateqoriyasına daxildir. AR Cinayət qanunvericiliyinə əsasən, cinsi cinayətlər iki kateqoriyaya bölünür: fiziki təmas tələb edən cinayətlər və fiziki təmas tələb etməyən cinayətlər. Sübut olunması çətin olan bu cinayətlərin təmassız şəkildə törədildiyi hallarda isbat daha da mürəkkəbləşir. Belə hallarda əsas sübut qismində yalnız zərərçəkmişin ifadəsi qalır. Bu səbəbdən hüquq doktrinasında bəyan, yəni ifadə sübutunun etibarlılığı ilə bağlı müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bəzi hüquqşünasların fikrincə, zərərçəkmişin ifadəsinə tam şəkildə etibar edilməlidir. Çünki istənilən şəxs heç bir səbəb olmadan özünü belə bir çətin vəziyyətə salmaz. Xüsusilə, qadınların cəmiyyətin təzyiqi və damğalaması ilə üzləşdiyini nəzərə alsaq, onların yalan ifadə verməsi ehtimalı azdır. Digər yanaşmaya görə isə tək cəzə zərərçəkmişin ifadəsi ilə məhkumetmə qərarı çıxarmaq doğru deyil. Çünki bəzi hallarda şəxsi maraqlar və ya sosial təzyiqlər səbəbindən yalan ifadələr verilə bilər. Xüsusilə, kənd yerlərində bəzi qadınların ailə şərəfini qorumaq və ya başqa səbəblərlə yalançı ittiham irəli sürdüyü halları müşahidə etmək mümkündür. Buna görə də, yalnız zərərçəkmişin ifadəsi əsasında məhkumetmə qərarı çıxarılmamalıdır. Cinsi istismar və zorlama hallarında sübutların toplanması və dəyərləndirilməsi mühüm rol oynayır. Azərbaycan qanunvericiliyində sübutların qiymətləndirilməsi Cinayət Prosessual Məcəlləyə əsasən aparılır.

İstintaqın və məhkəmənin əsas götürdüyü sübutlar hansılardır? Zərərçəkmişin ifadəsi – Əsas sübutlardan biri hesab edilir, lakin məhkəmə ifadənin inandırıcılığını yoxlayır. Tibbi ekspertiza rəyi – Cinsi zorakılığın olub-olmamasını müəyyənləşdirən vacib sübutlardan biridir. Psixoloji ekspertiza – Zərərçəkmişin ifadəsinin etibarlılığı və travmanın izləri ekspertizalar vasitəsilə qiymətləndirilir. Şahid ifadələri – Hadisəni gören və ya dolaylı yolla bilən şəxslərin ifadələri istintaqa kömək edə bilər. Elektron sübutlar – Mesajlar, zəng qeydləri, təhlükəsizlik kameraları və digər texnoloji sübutlar faktların müəyyən olunmasında əhəmiyyətlidir.

Məhkəmə təcrübəsində zərərçəkənin ifadəsinin düzgünlüyünü qiymətləndirərkən əsasən, zərərçəkənin şikayət etməsində gecikmə, cinayət baş verməzdən əvvəl təqsirləndirilən şəxslə zərərçəkənin əlaqəsi, zərərçəkənin ifadələrindəki ziddiyyətlər, zərərçəkənin və təqsirləndirilən şəxsin keçmiş münasibətləri, ifadənin həyatın normal axışına uyğunluğu, zərərçəkən və təqsirləndirilən arasında qarşılıqlı düşmənçilik olub-olmaması, zərərçəkənin müqavimət göstərməsi və ya kömək istəmək imkanının olduğu hallarda, bu imkanı istifadə edib-etməməsi kimi meyarlar istifadə olunur. Azərbaycan qanunvericiliyinə uyğun olaraq, bu meyarlar cinayətlərin qiymətləndirilməsində və məhkəmədə zərərçəkənin ifadələrinin inandırıcı olub-olmaması məsələsində nəzərə alınır. Məhkəmə, cinsi toxunulmazlıqla bağlı cinayətlərdə sübutların doğruluğunu müəyyən edərkən yalnız zərərçəkənin ifadəsini deyil, həm də digər sübutları və hadisələrin ümumi kontekstini qiymətləndirir.

Avropa İnsan Haqları Məhkəməsinin (AİHM) Təcrübəsi AİHM cinsi istismar və zorakılıq işləri ilə bağlı qərarlarında əsasən, Avropa İnsan Haqları Konvensiyasının (AİHK) 3-cü (işgəncə və qeyri-insani rəftarın qadağan edilməsi) və 8-ci (şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququ) maddələrinə əsaslanır.

AİHM-in mühüm qərarları:

M.C. v. Bolqarıstan (2003) – Bu işdə AİHM qərara aldı ki, cinsi zorakılıq iddialarının araşdırılmasında yalnız fiziki müqavimətin olması deyil, həm də psixoloji və sosial kontekst nəzərə alınmalıdır. Məhkəmə Bolqarıstan hökumətini yetərli istintaq aparmamaqda günahlandırdı. Bu qərar “razılıq olmadan cinsi əlaqənin özü zorakılıq sayıla bilər” prinsipini irəli sürdü.

X və Y v. Hollandiya (1985) – AİHM müəyyən edir ki, dövlət cinsi zorakılıq qurbanlarının hüquqlarını müdafiə etmək üçün adekvat qanunvericiliyə və effektiv istintaq mexanizminə malik olmalıdır.

J.L. v. İtaliya (2021) – Bu işdə İtaliya məhkəməsi zərərçəkmişin ifadəsini inkar edərək təqsirləndirilən şəxsə bəraət qazandırmışdı. AİHM isə müəyyən etdi ki, məhkəmə prosesində zərərçəkmişin ifadəsinə yetərinə qiymət verilməmiş və gender stereotiplərindən istifadə olunmuşdur.

Söderman v. İsveç (2013) – Məhkəmə vurğulayır ki, dövlətlər cinsi zorakılıq və istismarla bağlı effektiv hüquqi mexanizmlər təmin etməlidirlər.

O’Keeffe v. İrlandiya (2014) – AİHM qeyd edir ki, dövlətlər təkcə qanunvericiliyi qəbul etməklə kifayətlənməməli, həm də onların tətbiqinə nəzarət etməlidirlər.

Sübut Olmadan Hökm Çıxarıla Bilərmiz? Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən, təqsirsizlik prezumpsiyası qüvvədədir. Yəni, bir şəxs yalnız onun təqsirini yetərinə sübut edən dəlillər olduqda məhkum edilə bilər. Təkcə zərərçəkmişin ifadəsi, digər təsdiqləyici sübutlar olmadan, məhkəmənin yekun hökmü üçün yetərli hesab edilə bilməz. Lakin ifadə psixoloji ekspertiza və digər dolayısı sübutlarla təsdiqlənsə, məhkəmə onu əsas sübut kimi dəyərləndirə bilər.

HARVEY SPECTERİ UĞURLU HÜQUQŞÜNAS EDƏN NƏDİR?

1.Özgüvənlidir. Harvey daima özünə güvənir, qarşı tərəfdə güclü təəssürat buraxmağı bacarır.

2.Stratejiktir. O hər bir işə şahmat oyunu kimi baxır və bununla da daima bir neçə addım irəlidə olmağı hədəfləyir.

3.Yaxşı natiqdır. Harvey yüksək səviyyəli danışiq qabiliyyəti ilə insanları manipulyasiya etməyi və özünə inandırmağı bacarır.

4.Soyuqqanlıdır. Harveyi heç nə həyəcanlandıra bilmir. O ən gərgin situasiyalarda belə özünə hakim olmağı bacarır.

5.Mübariz ruhludur. "Suits"-in sevimli obrazı Harvey "win a no-win situation" prinsipinə inanır və o ən imkansız anlarda belə qələbəyə fokuslanır.

8658 il 6 ay cəza alan Saxta Məsihə niyə bu cəza verildi?

Yəqin ki, uzun müddət Türkiyə gündəmini sarsan,1980-ci illərdən etibarən Mehdilik iddiaları ilə özünə böyük bir təriqət qurmuş və bu qurduğu böyük səltənətdə cürəcür cinayətləri törətmiş Adnan Oktarın adı ilə əksəriyyətimiz tanışdır. Hal-hazırda da yaşayan və ən böyük cəzalardan birini almış Oktar 11 iyul 2018-ci ildən etibarən cəzasını çəkir. İlk əvvəl Türkiyədə Memar Sinan Universitetinin iç memarlıq fakültəsinə qəbul olunmuş, sonra burada öz fəaliyyətini yaxşı yerinə yetirə bilməyən "Mehdi" qərara gəlmişdir ki, İstanbul Universitetində fəlsəfə fakültəsində "təhsili" davam etdirdirsin.

Universitet illəri Oktarın öz təriqətini yayması üçün səmərəli illər olmuşdur ki, bu illərdə aydın məsələdir ki, onun məqsədi təhsil olmayıb. Qurani-Kərimdə qeyd edilən Həzrət Mehдинin xüsusiyyətlərinin çoxunun onda olduğunu iddia edən Adnan ətrafına yığıdığı insanlara İslam dinindən, onun gözəl tərəflərindən danışaraq təriqətini günü-gündən genişləndirməyə cəhd etdi. 1993-cü ildə hərbi xidmət üçün çağırılmış şifofreniya xəstəliyinin olması səbəbilə hərbi xidmətə yararsız sayılmışdır.

Bundan sonra da onun haqqında narkotik istifadəsi, Atatürk əleyhinə ifadələr, müridlərindən biri ilə zorla evləndirmə məsələlərinə görə cinayət işi açılmış, lakin üstü örtülmüşdür. Sonradan Oktar 1999-cu illərdə öz məqsədləri üçün dəstə qurduğuna görə polis tərəfindən tutulmuş, lakin şizofreniya xəstəliyinə görə sərbəst buraxılmışdır.

Sonralar zaman keçdikcə öz ətrafını və cinayətlərin sayını artıran Oktar artıq böyük bir kütləni öz təsiri altına salmış, həmin dövəndə “kedicik” adı ilə məşhur qadınları xüsusi yaradılmış üsullarla öz ətrafına çəkmiş, istismar etmiş, onlardan təhdid və şantajla istifadə etmiş, hüquqlarını pozmuşdur. Təbii ki, Saxta Məsih öz cinayətlərlə yaratdığı səltənətini uzun müddət ayaqda saxlaya bilməmişdir. 2018-ci ildə MİT kimi özəl qurumlarla birgə planlaşdırılmış böyük əməliyyat nəticəsində Adnan Oktar və yandaşları tutulmuş və Oktar cinayət dəstəsi qurmaq, terrorizmi dəstəkləmək, şəxsin təhsilinə mane olma, təcavüz, uşaqların cinsi istismarı, dələduzluq, casusluq, vergi qaçaqçılığı, təhdid, şantaj və digər bir çox cinayətdən həbs cəzasına cəlb olunmuşdur ki, cinayətlərin məcmusu yaranmışdır. Onun evindən 50-dən çox silah, zirehli maşın, polad jilet, tarixi əsər tapılmışdır. Cinayətdə iştirakçılıq olduğuna görə Oktarın “əməkdaşlarının” da cəzası onun cəzasının üzərinə gəlmiş və bu səbəbdən onun cəzası 8658 il 6 ay müəyyən edilmiş, hal-hazırda “Məsih” cəzasını Edirnədə ağır rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkir.

BUNU BİLİRDİNİZ?

Siz reenkarnasiyaya inanırsınız? Bəs reenkarnasiyanın hətta bəzi ölkələrin qanunvericiliyində də yer aldığını bilirdinizmi? Bəli, Çində reenkarnasiyanın qaydaları mövcuddur və hətta 2007-ci ildə "Dini Şəxslərin Reenkarnasiyasının İdarə Edilməsi Haqqında Qaydalar" qəbul edilmişdir. Bu qaydalar, rahiblərdən çox, Dalay Lamanın növbəti bədən dəyişməsi prosesinə nəzarəti həyata keçirmək üçün qəbul edilmişdir.

Hinterkayfek cinayəti

Almaniyanın Bavariya əyalətində yerləşən Qruber ailəsinə məxsus fermada gerçəkləşdirilmiş cinayət hadisəsidir. Cinayət 1922-ci ilin 31 mart axşamı mülk sahibi Qruberlər evdə olarkən baş vermiş və ailənin altı üzvü balta ilə qətlə yetirilmişdir. Bu günə qədər hadisənin kim tərəfindən törədildiyi məlum deyil. Hadisə nəticəsində ferma sahibi 63 yaşlı Andres Qruber və onun 72 yaşlı həyat yoldaşı Kazilla; dul qızları 35 yaşlı Viktoriya; Viktoriyanın övladları 7 yaşlı Kazilla, 2 yaşlı Yozef və ailənin xidmətçisi 44 yaşlı Maria öldürülmüşdü.

Cinayətdən bir neçə gün öncə ferma sahibi Andres Qruber qar üzərində meşə tərəfindən evinə doğru gələn ayaq izlərinin olduğunu qonşularına bildirmişdi. Qonşuların dediklərinə görə Qruber onlara hadisədən əvvəl evinin damından tam anlaşılmayan səslərin gəldiyini və fermanın yaxınlığındakı ərazidən qəzet tapdığını da demişdi. Hadisədən altı ay əvvəl ailənin işə götürdüyü xidmətçi qadın isə evin lənətlənmiş olduğunu əsas gətirərək işdən çıxmışdı. Yeni xidmətçi Maria isə işə başladığı ilk gün (cinayət gecəsi) öldürülür.

İlk öncə yaşlı cütüylün, daha sonra ailənin dul qızı və övladlarının öldürüldüyü ehtimal edilir. Ailə üzvlərinin cəsədləri isə cinayət hadisəsindən sonra evin arxasında yerləşən anbarda aşkar olunur. Münhen Polis Departamentinin əməkdaşları hadisədən sonrakı bir il ərzində 100-dən çox şübhəli şəxsi dindirməsinə baxmayaraq heç bir nəticə əldə edə bilməmişdir. Cinayətlə bağlı sonuncu şübhəlidən ifadə isə 1986-cı ildə alınmışdır. 2007-ci ildə Polis Akademiyasından olan bir qrup tələbə cinayəti yenidən araşdırmağa başlasa da, hadisənin üzərindən uzun müddət keçməsi, dəlillərin azlığı və hadisə şahidlərinin hər birinin öldürülməsi kimi faktlar səbəbindən araşdırmanı qısa zamanda yekunlaşdırmalı olmuşdular.

Polis cinayətin tamah məqsədli törədildiyini ehtimal edirdi və bu məqsədlə fermanın yaxınlığındakı yoldan müntəzəm istifadə edən çoxlu sayda yerli və gəlmə sakinlərin ifadəsini almışdı. Əsas iddialardan biri evdə külli miqdarda pulun olması ilə bağlı idi. İddianı yalanlayan faktlardan biri isə cinayətin baş verdiyi təxmin edilən gecədən sonra evdə yaşam hərəkətlərinin müşahidə edilməsidir. Belə ki, qonşular 31 mart gecəsindən sonra evdən çıxan tüstünü gördüklerini də bildirmişdilər.

Bundan əlavə fermanın arxa tərəfində saxlanılan heyvanlar yemlənmiş və cinayətdən sonra mətbəxdə yemək yeyilmişdir. Araşdırmalarda mətbəxdə yeməyin cinayətlərdən sonra bir neçə dəfə yeyildiyi müəyyənləşdirilir. Bu da cinayətin pul məsələsi ilə bağlı törədilə biləcəyi ehtimalını istisna edir. Çünki, ətraf ərazilərdəki mülklərə pul və qiymətli əşyalar üçün girən oğrular qısa zamanda oradan uzaqlaşmağa çalışırdılar.

Qruberlər ailəsinin dul qızları Viktoriyanın əri Birinci Dünya müharibəsi zamanı Fransa cəbhəsində həlak olmuşdu. Hadisənin maraqlı tərəflərindən biri isə dul qadının ərinin cəsədinin heç bir zaman tapılmaması olmuşdur.

Döyüş yoldaşları əsgərin öldüyünü gördüklərini bildirmiş və onun ölümü bu şəkildə təsdiqlənmişdi. Cinayətdən sonra Con Omiller tərəfindən aparılan ekspertiza nəticəsində ailə üzvlərinin balta ilə öldürüldüyü, azyaşlı Kazillanın balta zərbəsindən sonra bir neçə saat yaşadığı müəyyənləşdirilir. Uzun illər ərzində aparılan araşdırmalar cinayətin və cinayətkarın aydınlaşdırılmasına köməklik etməmiş və hadisə zamanla arxivləşdirilmişdir. Cinayətin qurbanları olan Qruberlər ailəsinin cəsədləri isə yandırılaraq Veydhofendə bir məzarda basdırılır. Hadisədən bir il sonra 1923-cü ildə ferma dağıdılır və bu gün fermanın olduğu ərazidə xatirə türbəsi yerləşməkdədir.

Paylı mülkiyyətlə bağlı mübahisələrin həlli

Mövzuya başlamazdan əvvəl mülkiyyət hüququna anlayış vermək məqsədəuyğundur. **Mülki Məcəllənin 152.1-ci maddəsinə görə mülkiyyət hüququ – subyektin ona mənsub əmlaka (əşyaya) öz istədiyi kimi sahib olmaq, ondan istifadə etmək və ona dair sərəncam vermək üzrə dövlət tərəfindən tanınan və qorunan hüquqdur.** İki və ya bir neçə şəxsin mülkiyyətində olan əşya onlara ümumi mülkiyyət hüququ əsasında mənsubdur. Əşya mülkiyyət hüququnda mülkiyyətçilərin hər birinin payı müəyyənləşdirilməklə (paylı mülkiyyət) və ya belə paylar müəyyənləşdirilmədən (birgə mülkiyyət) ümumi mülkiyyətdə ola bilər.

Paylı mülkiyyət **ya mülkiyyətçilərin razılığı ilə**, bu olmadıqda isə **paylar mülkiyyətçilər arasında** bərabər bölünür. Qanunverici paylı mülkiyyətlə bağlı bir sıra hüquqi mexanizmlər müəyyən etmişdir ki, bu mülkiyyət hüququnun toxunulmazlığı prinsipi çərçivəsində bütün payçıların mülkiyyət hüquqlarının əlverişli şəkildə müdafiəsinə xidmət edir. Bu mexanizmlər paylı mülkiyyətdə olan əşyaya sahiblik və istifadə qaydasının müəyyən edilməsi, ona dair sərəncam, paylı mülkiyyətdə olan əşyanın mülkiyyətçilər arasında bölünməsi və ya mülkiyyətçinin əşyadakı payının ayrılmasını təşkil edir. Paylı mülkiyyətçilər sərəncam səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsində bəzi qanuni məhdudiyyətlərə tabedirlər.

Belə ki, paylı mülkiyyətin hər bir mülkiyyətçisi öz payını sata, bağışlaya, vəsiyyət edə, girov qoya bilər və ya ona dair başqa sərəncam verə bilər. Onu əvəzi ödənilməklə özgəninkiləşdirdikdə isə payı satın almaqda üstünlük hüququ ilə bağlı qaydalara əməl olunmalıdır. Belə ki, payı satın almaqda üstünlük hüququ pozulmuş istənilən payçı üç aylıq kəsici müddət ərzində hüququ vardır ki, alıcının hüquq və vəzifələrinin ona keçirilməsini məhkəmədən tələb etsin. Paylı mülkiyyətin bölünməsi və ayrılmasına

gəldikdə isə, qeyd olunmalıdır ki, Mülki Məcəllənin 220 və 221-ci maddələrinin məzmunundan belə nəticəyə gəlmək olar ki, bölünmə və ayrılma eynilik təşkil etmir, onlar fərqli hüquqi mexanizmlərdir. Fərq ondan ibarətdir ki, paylı mülkiyyətdə olan əşyanın mülkiyyətçilər arasında bölünməsi, bütün hallarda həmin şəxslərin əşya üzərində ümumi paylı mülkiyyət hüquqlarına xitam verilməsi ilə nəticələnir. Payın ayrılmasında isə ümumi paylı mülkiyyət hüququna xitam verilmir. Məhz buna görə payın ayrılması zamanı **payın naturadan ayrılması**, bu mümkün olmadıqda kompensasiya ödənilməklə **paya xitam verilməsi** və **əşyanın açıq hərracdan satışından** ibarət üç ardıcıl hüquqi mexanizm müəyyən edilmişdir. Payın ayrılması baş tutduqda yalnız ayrılan şəxs(lər)

ümumilikdən çıxaraq fərdi mülkiyyətçiyə çevrilir və ya kompensasiya ödənildikdə yalnız həmin şəxs(lər)in əşya üzərində mülkiyyət hüququna xitam verilir. Məsələn, üç payçıdan birinin və ya dörd payçıdan ikisinin ayrılmaq istədiyi halda payın ayrılmasıyla bağlı prosedur tətbiq edilir. Paylı mülkiyyətçilər aralarındakı mübahisəli vəziyyətlə bağlı yuxarıda göstərilən hüquqi mexanizmlərdən hər hansı birini seçməkdə sərbəstdirlər. Onlar bu hüquqi mexanizmlərdən birindən istifadə edərək iddia irəli sürə bilərlər. Bu iddialara baxılması zamanı mərhələli həll qaydasının müəyyən edilməsində məqsəd mülkiyyətçilərdən birinin (və ya bir neçəsinin) digər paylı mülkiyyətçiləri öz mülkiyyət hüquqlarından iradələrinə zidd şəkildə istədikləri vaxt istədikləri formada məhrum etmələrinə müəyyən məhdudiyyətlər qoymaqla, mülkiyyət hüququnun toxunulmazlığını qorumaqdan, həmçinin bütün mülkiyyətçilərin hüquqi mənafələrinin balanslı müdafiəsinə nail olmaqdan ibarətdir. Ümumi paylı mülkiyyətdə olan əşyadan payın ayrılması üç mərhələdən ibarətdir: **1) ümumi paylı mülkiyyətdə olan əşyadan payın natura formasında ayrılması; 2) kompensasiya (payın dəyəri) ödənilməsi; 3) əşyanın məhkəmə qərarı ilə açıq hərracdan satılması və əldə olunan vəsaitin paylara mütənasib surətdə mülkiyyətçilər arasında bölüşdürülməsi.**

Mülkiyyətçiyə düşən pay əvəzinə pul kompensasiyasının ödənilməsi yalnız payın naturada ayrılması mümkün olmadıqda və onun razılığı ilə həyata keçirilə bilər. Payın həcmindən asılı olmayaraq paylı mülkiyyətin istənilən mülkiyyətçisi pul kompensasiyasının ödənilməsi tələbini irəli sürmək hüququna malikdir. Əgər iddiaçı tərəfindən belə tələb irəli sürülməmişdirsə, məhkəmə öz təşəbbüsü ilə kompensasiyanın ödənilməsini müəyyən edə bilməz. Kompensasiyanın məbləği ilə bağlı tərəflər arasında mübahisə olmadığı halda məhkəmə iddianı təmin etməklə, tərəflərin qarşılıqlı razılaşmasına uyğun olan məbləği qəetməlidir. Əks halda isə məhkəmə tələb edilən kompensasiyanın məbləğindən asılı olmayaraq, əşyanın bazar qiymətinə uyğun ədalətli kompensasiya məbləğini müəyyən etməli və cavabdeh tərəfin buna razılığı olduğu halda iddia tələbinə münasibətdə iddianın tam və yaxud qismən təmin olunmasına dair qətnamə qəbul etməlidir.

Cavabdehlər və ya onlardan ən azı biri məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş kompensasiyanın məbləğini ödəməyə razılıq verərsə, bu mərhələdə məhkəmə araşdırması tamamlanmış hesab olunmalı və kompensasiya ödənilməklə iddiaçının əşya üzərində mülkiyyət hüququndakı payına xitam verilməsi barədə qətnamə çıxarılmalıdır. Bu halda kompensasiya ödənilməsi vəzifəsi razılıq vermiş cavabdehin üzərinə qoyulmaqla, iddiaçının payı ona keçməlidir. Məhkəmə araşdırması zamanı cavabdehlərdən heç biri kompensasiya ödəmək istəmədikdə və ya hər hansı səbəbdən ödəyə bilmədikdə iddiaçının tələbi əsasında məhkəmə üçüncü mərhələyə keçid etməklə əşyanın birbaşa açıq hərracdan satılmasını qəet etməlidir. İddiaçının əşyanın açıq hərracdan satılmasını tələb etmədiyi halda isə məhkəmə araşdırması yekunlaşdırılmaqla iddia rədd olunmalı və ona gələcəkdə yalnız üçüncü mərhələ üzrə iddia qaldırmaq hüququ izah edilməlidir.

Ümumi paylı mülkiyyətdə olan əşyanın bölünməsi yuxarıda qeyd olunduğu kimi payın ayrılmasından fərqli olaraq aşağıdakı iki mərhələdən ibarətdir: **1) ümumi paylı mülkiyyətdə olan əşyanın naturada (fiziki) bölgüsü; 2) əşyanın məhkəmə qərarı ilə hərracdan satılması.** Bu araşdırmanın nəticəsində əşyanın naturada bölgüsünün mümkün olmadığı müəyyən edilərsə, məhkəmə iddiaçıların tələbi əsasında ikinci mərhələyə keçid etməklə əşyanın hərracdan satılmasını qəet etməlidir. İddiaçıların əşyanın hərracdan satılmasını tələb etmədikləri halda isə digər tərəfin bununla bağlı qarşılıqlı tələbi yoxdursa, məhkəmə araşdırması yekunlaşdırılmaqla iddia rədd olunmalı və onlara gələcəkdə yalnız ikinci mərhələ üzrə iddia qaldırmaq hüquqları izah edilməlidir.

Ümumi mülkiyyətdə olan əşyadan payın ayrılması prosedurundan fərqli olaraq, **əşyanın bölünməsi halında** kompensasiya ödənilməsi mərhələsi olmadığından, əşya üzərində mülkiyyəti davam etdirmək niyyətində olan digər payçıların mülkiyyət hüquqlarının qorunması məqsədilə Mülki Məcəllənin 221-ci maddəsində qapalı hərracı ehtiva edən yalnız paylı mülkiyyətin iştirakçıları üçün hərracın keçirilməsi imkanı nəzərdə tutulmuşdur.

BƏS ALMANİYADA NECƏDİR?

"Sən nə stalker adamsan!" dediyiniz tanışlarınız var, yəqin ki. Bizdə "Stalking" (stalkerlik etmək) dedikdə, daha çox başqa şəxsin sosial media hesabını və onun barədə internetdə olan digər şəxsi məlumatlarını "qurcalamaq" başa düşülür. Amma almanlar bu məsələni bizim kimi zarafata salmırlar. Onlarda "stalking" in əhatə dairəsi də olduqca genişdir. Belə ki, Almaniya Cinayət Məcəlləsinin (Strafgesetzbuch) 238-ci maddəsinə görə, şəxs heç bir səlahiyyəti olmadan başqa bir şəxsin həyat tərzini əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdırmağa yönələn bəzi hərəkətləri, məsələn: telekommunikasiya və digər ünsiyyət vasitələri və ya üçüncü şəxslər vasitəsilə həmin şəxslə əlaqə qurmağa çalışmaq; həmin şəxsin şəxsi məlumatlarından sui-istifadə edərək onun üçün mal və ya xidmət sifariş etmək və s. dəfələrlə təkrar edərsə, üç ilə qədər azadlıqdan məhrum edilə bilər.

Hüquqşünas gözündən “Dəli Kür”

Azərbaycan ədəbiyyatının şah əsərlərindən olan İsmayıl Şıxlının “Dəli kür” əsəri ilə yəqin ki, əksəriyyətimiz tanışdır. Bu əsərin ədəbi təhlili barəsində geniş məlumat, obrazların və onların təhlili ilə əlaqədar çoxsaylı fikirlər olsa da, əsərə gəlin bir də hüquqşünas gözündən baxaq. Hadisələrin gedişatında Göytəpə kəndində bir hüquqşünas olsa idi və bəzən müdaxilələr etsə idi, əsər necə yazılardı? Gəlin, əsərin əvvəlindən başlayaraq məsələləri araşdıraq.

Əsər Zərnigar xanımın “gözünün yaşının ovcunun içində olması” ilə başlayır. Bizə məlum olur ki, Zərnigar xanımın həyat yoldaşı Cahandar ağa çay kənarında Mələyi görür və onun razılığı olmadan anidən onu qaçırır. **“Qızqaçırma” adətinin olub bu adda cinayətin olmamasına baxmayaraq**, Cinayət Məcəlləsinin **144-cü maddəsində adam oğurluğu maddəsi var ki**, Cahandar ağanın əməli məhz bu maddə ilə tövsif olunur.

Yəni, Mələk el adətləri və taleyi ilə barışmasa, Göytəpə kəndindəki hüquqşünasımıza müraciət etsə idi, Cahandar ağanı 5 ildən 10 ilədək azadlıqdan məhrum etmə cəzası gözləyərdi. Daha sonra əsəri oxuduqda Şamxalın Mələyi evdən qovmağa çalışdığına şahid oluruq ki, bu sadə bir şəkildə qovmaq deyil. Burada inzibati Xətalər Məcəlləsinin 157-ci maddəsinə əsasən, **“döymə” əməlinin** əlamətləri aşkar görünür.

Bundan əlavə, Şamxal belindəki xəncərlə Mələyi öldürməyə çalışır ki, burada da qəsdən adam öldürməyə cəhd, Cinayət Məcəlləsinin 29, 120.1-ci maddələrinin əlamətləri bizə məlum olur. Bəs Şamxalı Mələyi öldürməsi üçün təhrik edən anası Zərnigarın əməlini necə qiymətləndirək? Cinayət Məcəlləsinin 33.5-ci maddəsinə əsasən, **icraçı onun iradəsindən asılı olmayan səbəblərdən cinayəti başa çatdırma bilmədikdə**, digər iştirakçılar cinayətə hazırlıqda və ya cinayət etməyə cəhdə iştirakçılığa görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edirlər. Yəni, Zərnigar xanım əməldə **təhrikçi** sayıldığından söylədiyi sözlərlə təkcə oğlunun yox, özünün də məsuliyyətə cəlb olunmasına səbəb olardı. Əsərin gedişatında Mələyin keçmişəri Allahyarın Mələyi axtarmasını oxuyuruq və Allahyarın ağlından keçənlərlə bizə məlum olur ki, Allahyar həyat yoldaşı Mələyə hər gün fiziki və psixoloji şiddətlə, təhqirlə, hədə-qorxu ilə rəftar edərək onu canından bezdirmişdir.

Əgər hüququn “kalkhanı” Mələyə sipər olsa idi, bu zaman Allahyar Cinayət Məcəlləsinin 125-ci maddəsi ilə, təqsirkardan maddi, xidməti və ya sair cəhətdən asılı olmuş zərərçəkmiş şəxsi onunla amansız rəftar etmə, onun ləyaqətini müttəmədi olaraq alçaltma, ona hədə-qorxu gəlmə yolu ilə özünü öldürmə və ya özünü öldürməyə cəhd həddinə çatdırma cinayətinə görə məsuliyyətə cəlb edilir, 3 ildən 7 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə cəzalandırılırdı. Əsərin təhlilini hadisələrin xronoloji ardıcılığı ilə getdiyimizdən eyni maddə ilə yenidən qarşılaşacağıq. Belə ki, atasından küsən və özü öz başına yaşamağa çalışan Şamxal atasının yolu ilə gedir və “qızqaçırma”-adam oğurluğu əməlini törədir.

Şamxalın bu əməllərinə görə əsərin bir epizodunda Cahandar ağa özlüyündə düşünür ki, “Öləndə vəsiyyəət edəcəyəm, mənim o adda oğlum yoxdur”. Buradan əsərin baş qəhrəmanına bildirməyi vacib sayırıq ki, qanunvericilikdə **övladlıqdan məhrum etmə və ya çıxarılma kimi bir maddə yoxdur**, təəssüf ki. Fəqət Mülki Məcəllənin 1176-cı maddəsinə əsasən, vəsiyyəət edən qanun üzrə vərəsələrdən birini, bir neçəsini və ya hamısını vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrum edə bilər və bunu əsaslandırmağa borclu deyildir. Yəni, Cahandar ağa oğlu Şamxalı qanuni yollarla mirasından məhrum edə bilər.

Keçid alaq tamah məqsədilə təriqət qurub, qurduğu təriqətin məclisində intiqam üçün təcavüz etməyə çalışan Molla Sadıq. İndiki zamanda olsa idik, Molla Sadıq quracağı təriqət üçün icazə almalı olardı və ona çox güman ki, icazə verilməzdi, çünki mənəviyyatsız mollamızın təriqəti **fanatizm zəminində** yaradılmışdı. Bundan əlavə, Molla Cahandar ağadan intiqam almaq üçün bacısı Şahnigara təcavüz etməyə çalışır ki, bu da 29,149 maddələri ilə **zorlamağa cəhd kimi** tövsif olunardı. Mollanın məclisinə getdiyinə görə bacısı Şahnigarı Kür çayının kənarında öldürən Cahandar ağa isə 120-ci maddə, qəsdən adam öldürmə maddəsi ilə ittiham olunar və məsuliyyətə cəlb olunardı.

Cahandar ağa

Sonrakı gedişatda Allahyar Cahandar ağanın qızı Salatını qaçıрмаğa cəhd edir, Cahandar ağa onu öldürür və əsərin sonunda özü də ölür. Əsər bütün bir kitabın yazılmasına bais olan Cahandar ağanın və həm də bir baxıma keçmiş zamanın da ölümü ilə bitir.

Mülki hüquqda adətlər

Mülki hüquq yazılı olmayan, amma praktikada geniş tətbiq edilən qaydalara, yəni **adətlərə** də yer verir. Bu adətlər, hər nə qədər Roman-german hüquq sistemi (Azərbaycan, Fransa, Almaniya və s.) ölkələrində əsas mənbə olmasa da, boşluqları doldurmaq üçün hüquqi münasibətlərdə istifadə edilə bilər. Ən çox isə **işgüzar və ticarət adətləri** sahəsində rast gəlinir. Mülki Məcəllə özündə adətləri yazılı hüquq norması olaraq tanıyır, amma bununla yanaşı, onların çoxşaxəli və fərqli bölgələrdə tətbiq edilə bilər olması səbəbindən tam siyahı təqdim edilmir. Bəs bu gün mülki hüquqda adətlər nələrdən ibarətdir? Bu yazımızda müxtəlif praktik nümunələr üzərində dayanaq, həm hüququn necə işlədiyini, həm də bu adətlərin həyatımıza necə təsir etdiyini araşdıraraq.

Şifahi borc vermə və qaytarma – borc və etibar qaydalı adət. Bəzi hallarda rəsmi müqavilə bağlamadan, yazılı sübut olmadan da borc vermək geniş yayılmış bir adətdir. Məsələn, şifahi

borc vermə Azərbaycanın kiçik icmalarında və kənd yerlərində hələ də çox görülən bir praktikadır. İki tərəf arasında etibara əsaslanan bu borclanma hüquqi cəhətdən qəbul edilir, amma bu yazılı müqavilə ilə tənzimlənməli olduğu zaman müvafiq qanunvericiliyə və müqaviləyə zidd olmamalıdır. Əgər borc məbləği 3 min manatdan yuxarıdırsa, bu artıq yazılı müqavilə ilə tənzimlənməlidir. Bu, adətin hüquqi çərçivəsi daxilində, yəni yazılı şərtlərlə həyata keçirilməlidir.

Əşyanın keyfiyyətinin yoxlanılması – bazarlarda meyvə alarkən, dadına baxmaq çox zaman müştərinin etibarlılığını və alıcılıq hüququnu təmin edən bir adət halına gəlib. Bu, bazarın adət və ənənələrindən biridir və alıcıların keyfiyyəti qiymətləndirmək üçün istifadə etdiyi üsuldur. Lakin marketlərdə bu praktika daha geniş şəkildə tətbiq edilmir. Keyfiyyətin yoxlanması burada əsasən vizual təhlil ilə məhdudlaşır. Yəni, marketdə dadına baxmaq praktikası artıq adət deyil, çünki bu, marketlərin gündəlik ticarət praktikasına daxil olmayan və hələ geniş yayılmayan bir davranışdır.

Qonşuluq adətləri – mülki hüququn icma təsiri. Qonşu münasibətləri də müəyyən adətlərin formalaşmasına şərait yaradır. Məsələn, hasar tikilməsi və ya qonşunun həyatından keçid hüququ kimi məsələlər müxtəlif bölgələrdə adət olaraq qəbul edilə bilər. Bu adətlərin Mülki Məcəlləyə zidd olmaması vacibdir və bu cür məsələlər məhz işgüzar və ya sosial əlaqələrə əsaslanaraq hüquqi müstəviyə keçir.

Mülki hüquqda adətlər yazılı qanunlardan sonra, amma onlara zidd olmamaq şərti ilə tətbiq edilir. Bu adətlər müxtəlif coğrafi və sosial şəraitdə dəyişkən ola bilər. Məsələn, Qazaxda tətbiq edilən ticarət adətləri ilə Naxçıvanda tətbiq edilən adətlər arasında fərqlər mövcuddur. Lakin hər bir adət qanunla uyğun olmalı, onunla ziddiyyət təşkil etməməlidir.

Bu yazıda sadalanan nümunələr yalnız mülki hüququn işgüzar və ticarət sahəsində daha geniş yayılmış, amma boşluq olduqda istifadə edilən adətləri göstərir. Hər bir adət, qanun çərçivəsində və tərəflər arasında razılığa əsaslanaraq tətbiq edilir və geniş istifadə olunur.

HÜQUQUN MƏŞHURLARI

William Blackstone (1723-1780) İngiltərənin ən məşhur hüquqşünaslarından biridir. Onun *“Commentaries on the Laws of England”* adlı əsəri, İngilis hüququnu sistemləşdirməklə yanaşı, həm də hüquq təhsilinin təməlini formalaşdırdı. Bu əsər əvvəllər qarışıq olan ümumi hüququn qaydalarını sadə və aydın şəkildə izah edərək hüquq təhsilində inqilab yaratdı. Çünki o öz yolunda yalnız bir fikri əsas tuturdu *“Hüquq hər kəs üçün əlçatan olmalıdır!”* Blackstone, hüququn insanlar arasında bərabərliyi qorumaq və hüquqlarını təmin etmək məqsədini güddü. O, xüsusilə də, mülkiyyət hüququnun qorunmasına böyük önəm verirdi. Maraqlı fakt biri də budur ki, Blackstoneun əsərləri ABŞ-da da böyük təsir yaratmış, ölkənin ilk hüquq

sistemini formalaşdıran qurucular arasında tanınmışdır. Thomas Jefferson və James Madison kimi ABŞ-nın qurucuları Blackstone-un hüquq fəlsəfəsindən ilham almışdır. Blackstone-un təbii hüququna olan inancı hüquq və hüquqşünaslığın təməlini formalaşdıran ən vacib faktor idi. O inanırdı ki, hüquq insanın təbii hüquqlarını, məsələn, yaşamaq, azadlıq və mülkiyyət kimi hüquqları əks etdirməlidir və bu hüquqların qorunması hüquq sisteminin əsas vəzifəsidir. Onun yazdığı əsər hələ də müasir hüquq təhsilinin əsas mənbələrindən biri sayılır.

Qəsdən adam öldürməyə görə 3 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə?

İnsan, onun həyatı, hüquq və azadlıqları ali dəyərlər hesab olunur. **Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 31-ci maddəsinə görə**, hər kəsin təhlükəsiz yaşamaq hüququ vardır. İnsan həyat və sağlamlığına qəsd edən hər hansı bir hərəkət yolverilməzdir. Bu cür hərəkətlərin edilməsi müəyyən hüquqi nəticələrə səbəb olur. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin səkkizinci bölməsi “şəxsiyyət əleyhinə cinayətlər” adlanır. Həmin bölməyə daxil olan fəsillərdən biri də “həyat və sağlamlıq əleyhinə cinayətlər” adlanan **18-ci fəsildir**. CM-nin 120-143-1ci maddələrini əhatə edən bu fəsilə aid olan maddələrdən biri də **“Qəflətən baş vermiş güclü ruhi həyəcan vəziyyətində qəsdən adam öldürmə” adlanan 122-ci maddədir**. Maddənin dispozisiyasında qeyd edilir ki, zərərçəkmiş şəxs tərəfindən edilən zorakılıq, ağır təhqir və ya sair qanunsuz və ya əxlaqsız hərəkətlər (hərəkətsizlik) nəticəsində, habelə zərərçəkmiş şəxsin mütəmadi qanunsuz və ya əxlaqsız davranışı ilə əlaqədar yaranmış uzun sürən psixi şərait nəticəsində qəflətən baş vermiş güclü ruhi həyəcan (affekt) vəziyyətində qəsdən adam öldürmə - *iki ilədək müddətə islah işləri və ya üç ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır*.

Bu cür adam öldürmə affekt vəziyyətində qəsdən adam öldürmə də adlanır. Affekt vəziyyətində adam öldürmə qəsdən törədilsə də, qəsdən adam öldürmə (120-ci maddə) əməlindən fərqlənir. İlkin olaraq qeyd etmək lazımdır ki, əsas şərt kimi təqsirkarın əməlində güclü ruhi həyəcan vəziyyəti qəflətən yaranmış olmalıdır. Ümumiyyətlə, affekt insanlarda qəflətən yaranan güclü, qısamüddətli, emosional haldır. **Affekt halı fizioloji və patoloji olmaqla iki yerə bölünür.** Adam öldürmənin bu növü təqsikarın xüsusi emosional və güclü ruhi həyəcan vəziyyəti ilə əlaqədar olur ki, psixologiyada buna fizioloji affekt deyilir. **Fizioloji affekt** yaşanan ani duyğu dəyişimi, qəzəb, stres, qorxu, həyəcan anlarında hər insanın başına gələ bilər və xəstəlik tərkibi daşımır. Bu zaman insan atdığı addımın fərqlində olur, lakin idarəetmə qabiliyyəti zəifləyir. Bunun səbəbi zorakılıq, təhqir, real təhlükəyə qarşı yaranan müdafiə mexanizmi və ya insanın fərdi psixoloji xüsusiyyətləri, yorğunluq və yuxusuzluq halları ola bilər. Fizioloji affekt vəziyyəti şəxsi anlaşıq vəziyyətə gətirmir, yalnız onu məhdud anlaşıqlıq vəziyyətinə salır.

Fizioloji affektdən fərqli olaraq **patoloji affekt** xəstəlik hesab edilir və ağır travmalar nəticəsində yaranır. Belə hal insanın ixtiyarsız şəkildə özünə və ya qarşısındakı insana zərər verməsi ilə səciyyələnir. Bu hal bir neçə saniyədən bir neçə dəqiqəyə qədər davam edir və insanın yuxuya getməsi ilə sona çatır və insanlar oyandıqdan sonra törətdikləri əməlləri xatırlamırlar. Cinayətin affekt vəziyyətində törədilib-törədilməməsi müvafiq ekspertiza nəticəsində müəyyən edilir.

Güclü ruhi həyəcan vəziyyətində baş verən cinayət qəfil baş verməlidir. Güclü ruhi həyəcan vəziyyətinin qəflətən yaranması dedikdə, zərərçəkmiş şəxs tərəfindən edilən zorakılıq, ağır təhqir, sair qanunsuz və ya əxlaqsız əməllər nəticəsində təqsirkarda onu öldürmək hissinin müəyyən müddətdən sonra deyil, dərhal əmələ gəlməsi başa düşülür. Cinayəti törədən şəxs tərəfindən güclü ruhi həyəcan vəziyyətinə çatması üçün təhqir, şiddət və s. olmalıdır. *Qətl zamanı silah qismində istifadə edilən əşya isə əməli törədən şəxsin əlinə qəfil keçməlidir, digər otaqdan bıçağı götürüb gəlmək belə affekt halı sayılmır.* Əl altında olan bıçaq, daş və s. kimi əşyalardan istifadə edilərək cinayət törədilmiş olarsa, bu halda affekt vəziyyətinin olub-olmaması yoxlanılmalıdır. Əgər güclü ruhi həyəcan vəziyyətinin yaranmasından müəyyən müddət keçmişdirsə, bu halda zərərçəkmiş şəxsin qətlə yetirilməsi əməlin qisas motivi ilə adam öldürülməsi kimi tövsif edilməsinə əsas verir. **Fizioloji affekt vəziyyətində adam öldürmə qəsdən adam öldürmə (120-ci maddə) cinayətinin ağırlaşdırıcı halları ilə əlaqədar olsa da, təqsirkarın əməli yalnız 122-ci maddə ilə tövsif edilməlidir.** Cinayət Məcəlləsinin 122.2-ci maddəsində isə affekt vəziyyətində qəsdən adam öldürmənin ağırlaşdırıcı tərkibi kimi *“güclü ruhi həyəcan vəziyyətində iki və ya daha çox şəxsi qəsdən öldürmə”* öz əksini tapmışdır. Bu əməlin sanksiyası da bir qədər ağır – üç ildən altı ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə olaraq müəyyən edilmişdir. Güclü ruhi həyəcan vəziyyətində iki və ya daha çox şəxsi qəsdən öldürmə təqsirkarın vahid niyyəti ilə əhatə olunur və bir qayda olaraq, eyni vaxtda törədilir. Burada əhəmiyyət kəsb edən məqam ondan ibarətdir ki, qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin hər biri zərərçəkmiş şəxslərin zorakılığı, ağır təhqiri, yaxud qanunsuz və ya əxlaqsız hərəkətləri nəticəsində qəflətən yaranmış güclü ruhi həyəcan vəziyyətində törədilmiş olsun. Göründüyü kimi, affekt vəziyyətində qəsdən adam öldürmə 120-ci maddədə nəzərdə tutulan qəsdən adam öldürmə cinayətindən ictimai təhlükəliliyinin daha az olması ilə fərqlənir. Belə ki, qəsdən adam öldürmə cinayəti xüsusilə ağır cinayətlər kateqoriyasına aiddir, lakin affekt vəziyyətində qəsdən adam öldürmə az ağır cinayətlər kateqoriyasına aiddir.

BUNU BİLİRDİNİZ?

Yunanıstanda tarixi abidələrin qorunması üçün Akropol kimi yerlərdə hündür daban ayaqqabı geyinmək qadağandır! Bu qərarın səbəbi isə ayaqqabıların qədim daş səthlərə zərər verməsidir. Sinqapurda saqqız çeynəmək qanunla qadağandır! 1992-ci ildən bu yana şəhərin təmizliyini qorumaq üçün saqqız satışı və ölkəyə gətirilməsi qadağan edilib. Yalnız 2004-cü ildən tibbi məqsədlə istifadə olunan saqqızlara xüsusi icazə verilir.

Mülki hüquqda məcburi pay hüququ

Mülkiyyət münasibətlərinin əmələ gəlməsinin ən geniş üsullarından biri də vərəsəlikdir. Vərəsəlik hüququ dedikdə ölmüş şəxsin əmlakının, hüquq və vəzifələrinin digər şəxsə keçməsinə müəyyənləşdirən hüquq normalarının məcmusu başa düşülür. **Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 29-cu maddəsinin 7-ci hissəsində qeyd edilmişdir ki, dövlət vərəsəlik hüququna təminat verir.** Bu maddə vəsiyyət etmə ilə yanaşı miras alma hüququnu da təmin edir. Yəni 29-cu maddə həm miras verməyi, həm də vərəsə olaraq mirası qəbul etməyi nəzərdə tutur. Mirasın digər şəxslərə keçməsinin 2 yolu qanunvericiliklə müəyyən edilmişdir. Vərəsəlik münasibətləri miras qoyanla vərəsələr arasında qanunda nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə, yaxud miras qoyanın iradəsinə əsaslanan vəsiyyət üzrə yaranır. Bu müddəa Mülki Məcəllənin 1133-cü maddəsində əks olunmuşdur. Müvafiq olaraq Mülki Məcəllənin 1134- cü maddəsinə əsasən qanun üzrə vərəsəlik zamanı vərəsələr miras qoyanın öldüyü məqamda sağ olmuş şəxslər, habelə miras qoyanın ölümündən sonra doğulmuş uşaqları ola bilərlər. Qanun üzrə vərəsəlik

(ölmüş şəxsin əmlakının qanunda göstərilmiş şəxslərə keçməsi) o zaman qüvvədə olur ki, miras qoyan vəsiyyətnamə qoymur, yaxud vəsiyyətnamə tamamilə və ya qismən etibarsız sayılır. Qanun üzrə vərəsə sayılan şəxslərin dairəsi və onların vərəsəliyə çağırılması növbəliliyi Mülki Məcəllənin 1159-cu maddəsi ilə müəyyən edilmişdir. Həmin maddədə beş növbə vərəsəlik nəzərdə tutulmuşdur. Məcəllənin 1159.1.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, birinci növbədə olan vərəsələrə ölənin uşaqları, miras qoyanın ölümündən sonra doğulmuş uşaq, arvad (ər), valideynlər (övladlığa götürənlər) aiddir. Qanunverici bu cür növbəliliyi müəyyən edərkən vərəsə olan şəxslərin qohumluq dərəcəsinə nəzərə almışdır. Qanun üzrə vərəsəlik zamanı vərəsələr qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada miras əmlakdan bərabər pay almaq hüququna malikdirlər. Əvvəlki növbənin vərəsələrindən, heç olmasa, birinin mövcudluğu sonrakı növbənin vərəsəliyini istisna edir.

Qanun üzrə vərəsəlik halında vərəsəliyin şərtləri və qaydası miras qoyan tərəfindən dəyişdirilə bilməz. Vəsiyyət üzrə vərəsəlik zamanı isə miras əmlak vəsiyyətnamədə göstərilən şəxslərə keçir. Bu zaman vərəsəliyin şərtləri və qaydası vərəsəlik hüququnun əsas prinsiplərindən olan vəsiyyət etmək azadlığına uyğun olaraq miras qoyanın iradəsi ilə müəyyən edilir. Buna baxmayaraq vəsiyyət etmək azadlığı hər bir halda mövcud olmur. Belə ki, mirasda məcburi pay hüququ vəsiyyət etmə azadlığını məhdudlaşdırır. Bu hüquq - vərəsəlik hüququnun sosial-iqtisadi və əxlaqi dəyəri olan ənənəvi hissəsidir. Mirasda məcburi pay hüququna malik olan şəxslər vəsiyyətnamədən asılı olmayaraq mirasdan pay alan şəxslərdir. Mirasda məcburi pay hüququnun əmələ gəlməsi üçün bir sıra şərtlər mövcud olmalıdır. Bu şərtlərdən biri də şəxsin məcburi vərəsələr sırasına daxil olmasıdır. Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsinə əsasən, miras qoyanın (vəsiyyət edənin) qanun üzrə vərəsələri sırasından olan və vəsiyyətnamə ilə miras əmlakındakı payından tamamilə məhrum edilməsi mümkün olmayan şəxsdir. Müvafiq olaraq Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində mirasda məcburi pay hüququna malik olan şəxslər müəyyən olunmuşdur. Həmin maddəyə əsasən vəsiyyət edənin uşaqlarının, valideynlərinin və arvadının (ərinin) vəsiyyətnamənin məzmunundan asılı olmayaraq mirasda məcburi payı vardır. Bu pay qanun üzrə vərəsəlik zamanı həmin şəxslərə çatması payın yarısını (məcburi pay) təşkil etməlidir. Eyni zamanda Mülki Məcəlləyə əsasən övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlər də birinci dərəcəli vərəsə sayılır. Beləliklə, Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində qeyd olunan şəxslər sırasına övladlığa götürənləri və övladlığa götürülənləri də əlavə edə bilərik.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə yanaşı Türkiyə və Almaniya Mülki Məcəlləsinin müvafiq olaraq 505 və 2303-cü maddələrinə uyğun olaraq vəsiyyət edənin vərəsələrinin, valideynlərinin, arvadının (ərinin) mirasda məcburi pay hüququ vardır. Məcburi pay hüququ olan şəxslərin siyahısı Azərbaycan Respublikasının köhnə qanunvericiliyində də əks olunmuşdur. Azərbaycan SSR-i-nin 1923-cü il Mülki Məcəlləsinin 492-ci maddəsinə uyğun olaraq mirasda məcburi pay hüququ olan şəxslər göstərilmişdir. Məcburi payın həcmi və vərəsələrin hər birinin məcburi payının müəyyənləşdirilməsi müvafiq olaraq Mülki Məcəllənin 1195 və 1196-cı maddələri ilə tənzimlənir.

Belə ki, məcəllənin 1195-ci maddəsinə əsasən məcburi payın tam həcmi vəsiyyət tapşırığını və ya ümumi faydalı məqsədlər üçün hər hansı hərəkəti yerinə yetirməkdən ötrü nəzərdə tutulan əmlak da daxil olmaqla, bütün mirasdan müəyyənləşdirilir. Vərəsələrdən hər birinin payı müəyyənləşdirilərkən vəsiyyətnamə olmadıqda miras almağa çağırıla biləcək qanun üzrə vərəsələrin hamısı nəzərə alınır. Vəsiyyət üzrə vərəsə isə nəzərə alınmır. Müvafiq olaraq məcburi payı qəbul etməkdən imtina və məcburi pay almaq hüququndan məhrum etmə Mülki Məcəllənin 1202 və 1203-cü maddələrində təsbit olunmuşdur. Məcburi pay almaq hüququna malik olan vərəsə alacağı paydan imtina edə bilər. Şəxsin alacağı paydan imtina etməsi məcburi pay hüququna malik olan digər vərəsələrin payının artmasına səbəb olmur. Məcburi pay almaq hüququndan imtina etmək halı ilə yanaşı məcburi pay almaq hüququndan məhrum etmə halı da yaşana bilər. Belə ki, məcburi pay almaq hüququndan məhrum etmə vərəsəlik hüququndan məhrum etməyə səbəb olan hallar olduqda baş verə bilər. Mülki Məcəllənin 1203.2-ci maddəsinə əsasən, Məhrum etməni miras qoyan öz sağlığında məhkəməyə müraciət edərək reallaşdırma bilər. Məcburi pay almaq hüququndan məhrum etmə barəsində məhkəmə qərarı mirasın açıldığı andan qüvvədə olur. Bu cür hal miras qoyanın öz sağlığında məhkəməyə müraciət etdiyi, lakin qərarın onun ölümündən sonra qəbul edildiyi halda baş verir.

Tarixin Ən Böyük Maliyyə Fırıldaqçısı

Bernard Madoff tarixin ən böyük maliyyə fırıldaqlarından birini həyata keçirərək Ponzi sxemi vasitəsilə minlərlə investoru aldadaraq 64,8 milyard dollar ələ keçirmişdi. Bernard Madoff maliyyə dünyasında tanınmış bir şəxsiyyət və Wall Street-in nüfuzlu fiqurlarından biri idi. 1960-cı ildə "Bernard L. Madoff Investment Securities LLC" adlı şirkətini qurdu və şirkət qısa müddətdə böyük uğurlar qazandı. Madoff həmçinin NASDAQ birjasının keçmiş sədri idi, bu da ona böyük bir nüfuz və etibar qazandırmışdı. Lakin o əsas məşhurluğunu maliyyə aləmini sarsıdan Ponzi sxemi sayəsində əldə etdi. Ponzi sxeminə əsasən, Madoff investorlara yüksək gəlir faizi ilə sabit qazanc təklif edirdi. Bu da insanların diqqətini cəlb edirdi. Madoff investorlara vəd etdiyi gəliri isə cəlb etdiyi yeni investorlardan alınan vəsaitlərlə ödəyirdi. Yəni, yeni investorların pulunu köhnə investorlara ödəyirdi. Beləcə investisiya saxtakarlığı olan sistem getdikcə böyüyürdü. Madoffun gəncliyindən bəri maliyyə sahəsində çalışması insanlarda ona qarşı güvən yaradırdı və onun fırıldaqçı olması fikrini belə ağıllara gətirmirdi. Üstəlik, Madoff sistemi çox inandırıcı və peşəkar şəkildə qurmuşdu. O, investorlara real qazanc göstərmək üçün saxta hesabatlar və sənədlər hazırlayırdı. Hətta ABŞ-ın ən böyük maliyyəçiləri, bankları, xeyriyyə təşkilatları, zəngin ailələri və məşhurları ona yatırım etmişdi. Lakin Ponzi sxemi daimi olaraq yeni pul axını tələb edən bir sistemdir və yeni investorlar cəlb edə bilmədikdə və ya mövcud investorlar pul çıxardıqda sistem çökür. Madoffun ponzi sxemi də beləcə məhv oldu. 2008-ci ildə dünyada maliyyə böhranı baş verdi və bu böhran Madoffun Ponzi sxeminə təsirsiz ötüşmədi. Maliyyə böhranına görə investorlar

təşviş içində pullarını geri çəkməyə başladı. Təxminən 7 milyard dollar dəyərində vəsait geri tələb olundu. Lakin Madoffun əlində olan vəsait investorların pulunu ödəməyə kifayət etmədiyi üçün o heç bir investorun pulunu ödəmədi. Bu zaman ilk dəfə investorlarda onun sisteminin saxta ola biləcəyi ilə bağlı şübhə yarandı. Bernard Madoff bu böhrandan sonra ilk dəfə oğulları Mark və Andrew Madoffa onun sisteminin bir fırıldaq olduğunu etiraf etdi. Onlar həqiqəti öyrənəndə FBI-a xəbər verdilər. 11 dekabr 2008-ci ildə Bernard Madoff FBI tərəfindən həbs olunandan sonra 2009-cu ildə Məhkəmə tərəfindən Bernard Madoff 11 müxtəlif cinayət maddəsi üzrə təqsirli bilindi: qiymətli kağızlarla fırıldaqçılıq, bank fırıldaqçılığı, çirkli pulların yuyulması, mühasibat saxtakarlığı, yalançı şahidlik və s. Məhkəmə Bernard Madoffu şərti azadlıq imkanı olmadan 150 il həbs cəzasına məhkum etdi. Onun oğulları atasının bu qədər insanı aldatmasının mənəvi yükünü qaldıra bilmədi. Mark Madoff atasının həbsindən 2 il sonra - 2010-cu ildə intihar etdi. Andrew Madoff isə stressdən xərçəngə tutularaq 2014-cü ildə vəfat etdi. Bernard Madoff 2021-ci ildə həbsxanada böyrək çatışmazlığından vəfat etdi.

BƏS YAPONİYADA NECƏDİR?

Yəqin ki, aranızda, yaxud tanışlarınızda artıq çəkiddən – piylənmədən əziyyət çəkən insanlar var. Bunun ürək-damar xəstəliklərinə, hormonal pozuntulara səbəb olduğunu bilməyən az adam olar. Amma əgər piylənmədən əziyyət çəkən tanışlarınız Yaponiyada olsa idi, vəziyyət daha başqa cür ola bilərdi: Yaponiya hökuməti artıq çəki ilə mübarizə aparmaq məqsədilə 2008-ci ildə “Metabo” qanununu qəbul etmişdir. Bu qanun çərçivəsində müəssisələr işçilərin sağlamlıq göstəricilərini izləyir və sağlamlıq təkmilləşdirmə proqramları təşkil edir. Qanuna görə, kişilər üçün qarın çevrəsi 85 sm, qadınlar üçün isə 90 sm-dən çox olmamalıdır. Əgər bu normadan artıq ölçülər aşkar edilərsə, həmin şəxsə çəki azaltmaq üçün məsləhət almaq tövsiyə edilir. Normadan kənara çıxan çox sayda işçisi olan şirkətlərə isə hətta maliyyə sanksiyaları tətbiq oluna bilər.

Mülki Hüquqda Əqdlərin Əhəmiyyəti, Növləri və Hüquqi Nəticələri

Mülki hüquq sahəsində əqdlər fiziki və hüquqi şəxslərin hüquq və vəzifələrini müəyyən edən əsas vasitələrdən biridir. Əqdlərin düzgün başa düşülməsi və tətbiqi hüquqi münasibətlərin sabitliyi və tərəflərin maraqlarının qorunması üçün əhəmiyyətlidir. Əqd, hüquqi nəticələr yaratmaq məqsədi ilə fiziki və ya hüquqi şəxslərin iradə ifadəsidir. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 324.1-ci maddəsinə əsasən, əqdlər birtərəfli və ya müqavilə şəklində (ikitərəfli və ya çoxtərəfli) ola bilər. Əqdin etibarlılığı üçün aşağıdakı şərtlər vacibdir:

1. İradə və ifadə uyğunluğu: Tərəflərin iradəsi ilə onların ifadəsi arasında uyğunluq olmalıdır. Əks halda, əqd etibarsız sayılır.
2. Qanunilik: Əqd qanunvericiliyə və ictimai qaydalara zidd olmamalıdır.
3. Mümkünlük və müəyyənlik: Əqdin predmeti real və müəyyən olmalıdır.
4. Forma tələblərinə riayət olunması: Qanunvericilik bəzi əqdlərin müəyyən formada bağlanmasını tələb edir. Məsələn, Mülki Məcəllənin 329.1-ci maddəsinə əsasən, qanunla müəyyən edilmiş hallarda əqdlər notarial qaydada təsdiq edilməlidir.

Əqdlər müxtəlif meyarlara görə təsnif edilə bilər:

1. Tərəflərin sayına görə:

-Birtərəfli əqdlər: Bir tərəfin iradə ifadəsi ilə yaranır. Məsələn, vəsiyyətnamə tərtibi.

-İkitərəfli əqdlər (müqavilələr): İki tərəfin qarşılıqlı razılığı ilə bağlanır. Məsələn, alqı-satqı müqaviləsi.

-Çoxtərəfli əqdlər: Üç və ya daha çox tərəfin razılığı ilə yaranır. Məsələn, bir neçə şirkətin ortaq müəssisə yaratmaq üçün bağladığı müqavilə.

2. Əvəzlilik əlamətinə görə:

-Əvəzli əqdlər: Tərəflər qarşılıqlı olaraq hüquq və vəzifələr əldə edirlər. Məsələn, alqı-satqı müqaviləsində satıcı malı təhvil verir, alıcı isə ödəniş edir.

-Əvəzsiz əqdlər: Bir tərəf digər tərəfə hər hansı qarşılıq gözləmədən fayda verir. Məsələn, bağışlama müqaviləsi.

3. Hüquqi əsasına görə:

-Kauzal əqdlər: Hüquqi nəticələri əqdin əsasında asılıdır. Məsələn, borc müqaviləsi.

-Mücərrəd (abstrakt) əqdlər: Hüquqi nəticələri əqdin əsasında asılı deyil. Məsələn, veksəl.

4. Müddət və şərtə görə:

-Müddətli əqdlər: Hüquqi nəticələri müəyyən müddətlə bağlıdır.

-Şərtlə əqdlər: Hüquqi nəticələri müəyyən şərtin baş verməsindən asılıdır. Məsələn, əgər müəyyən hadisə baş verərsə, əqd qüvvəyə minir.

Əqdlərin bağlanması tərəflər üçün müxtəlif hüquqi nəticələr doğurur:

1. Yeni hüquq və vəzifələrin yaranması: Məsələn, alqı-satqı müqaviləsində satıcı malı təhvil vermək, alıcı isə ödəniş etmək öhdəliyi daşıyır.	2. Mövcud hüquq və vəzifələrin dəyişdirilməsi: Tərəflərin razılığı ilə müqavilə şərtləri dəyişdirilə bilər.	3. Hüquq və vəzifələrin ləğvi: Müqavilənin ləğvi ilə tərəflərin öhdəlikləri sona çatır.
--	--	--

Mülki hüquqda əqd və müqavilə anlayışları bir-biri ilə sıx bağlı olsa da, onların arasında müəyyən fərqlər mövcuddur. Əqd mülki hüquq münasibətlərinin yaranmasına, dəyişdirilməsinə və ya xitamına yönəlmiş iradə ifadəsidir. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 324.1-ci maddəsinə əsasən, əqdlər birtərəfli və ya müqavilə şəklində (ikitərəfli və ya çoxtərəfli) ola bilər. Müqavilə iki və ya daha çox tərəfin müəyyən hüquq və vəzifələr yaratmaq, dəyişdirmək və ya ləğv etmək məqsədilə bağladığı razılaşmadır. Müqavilə, mahiyyət etibarilə, ikitərəfli və ya çoxtərəfli əqddir. Mülki Məcəllənin 389.2-ci maddəsində qeyd olunur ki, müqavilə hər şeydən əvvəl ikitərəfli və ya çoxtərəfli əqddir.

Mülki hüquqda əqdlər şəxslərin əmlak və şəxsi qeyri-əmlak münasibətlərinin tənzimlənməsində əsas rol oynayır. Əqdlərin düzgün bağlanması və qanunvericiliyin tələblərinə uyğunluğu hüquqi stabilliyi təmin edir və tərəflərin hüquqlarını qoruyur. Buna görə də, əqd bağlayarkən onun hüquqi nəticələrini və mümkün risklərini nəzərə almaq vacibdir.

KAZUS

İndusTech MMC yerli icra hakimiyyəti orqanının qərarı əsasında ona ayrılmış torpaq sahəsində sənaye müəssisəsi tikmək üçün müvafiq icazələr almış və fəaliyyətə başlamışdır. MMC-nin balansına daxil edilən torpaq sahəsi ilə bağlı verilmiş hüquqmüəyyənedici sənədlərdə həmin ərazinin sənaye təyinatlı torpaq kimi göstərilmişdir. Lakin bir müddət sonra yerli icra hakimiyyəti orqanı torpaq sahəsinin sənədləşdirilməsində yanlışlığa yol verildiyini, həmin ərazinin əslində kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaq kateqoriyasına aid olduğunu müəyyən etmiş və bu əsasla torpaq üzərində İndusTech MMC-yə verilmiş mülkiyyət hüququnun dövlət qeydiyyatının ləğv olunması üçün məhkəməyə müraciət etmişdir. İndusTech MMC isə məhkəmədə arqument gətirir ki, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının qərarlarına etimad edərək, torpaq üzərində hüquqlarını rəsmiləşdirmiş, istehsal müəssisəsinin tikintisinə xeyli maliyyə vəsaiti sərf etmiş və üçüncü şəxslərlə uzunmüddətli müqavilələr bağlamışdır. Şirkət iddia edir ki, inzibati orqanların əvvəlki qərarlarına güvənərək verdiyi qərarlar nəticəsində maliyyə itkiləri ilə üzləşmişdir və əgər torpaq üzərində hüquqları ləğv edilərsə, çəkdiyi xərclərə görə kompensasiya almalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 10 dekabr 2024-cü il tarixli Plenumunun Qərarı

Məsələ: Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi Konstitusiya müraciət edərək "Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında" Qanunun 15-ci maddəsinin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müxtəlif mühafizə zolağı rejimlərinin ziddinə ayrılmış torpaq sahələrinə, eləcə də inşa edilmiş tikililərə münasibətdə əmlak hüquqlarının daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınmasının mümkünlüyü baxımından şərh edilməsini xahiş etmişdir. **Müraciətin əsasları:** Ş.Məmmədov Daşınmaz Əmlakın Dövlət Kadastrı və Reyestri publik hüquqi şəxsin 3 saylı Gəncə Ərazi İdarəsinə qarşı dövlət mülkiyyətində olan və mühafizə zonasına düşən mübahisəli torpaq sahəsi və həmin sahədə inşa edilmiş əmlak kompleksi üzərində mülkiyyət hüququnun qeydiyyata alınması vəzifəsinin cavabdehin üzərinə qoyulmasına dair iddia ərizəsi ilə Gəncə İnzibati Məhkəməsinə müraciət etmişdir. Lakin Gəncə İnzibati Məhkəməsi bu tələbi rədd etmişdir.

Ş.Məmmədov Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinə müraciət edərək mübahisələndirilən qeyri-yaşayış binasının yerləşdiyi ərazidə və eyni zolaqda yerləşən digər qeyri-yaşayış binasına dair A.Məmmədovaya çıxarış verildiyini bildirmişdir. Həmçinin, məhkəmə təcrübəsində mühafizə zolaqlarının rejimi nəzərə alınmadan torpaq sahələrinin müvafiq icra hakimiyyətləri tərəfindən istifadəyə verilməsi, tikintiyə və istismara icazə qərarlarının qəbul edilməsi, bu ərazilərdə uzun müddət faktiki istifadə halları müşahidə olunur. Bəzi hallarda nəzarət orqanları bu fəaliyyətə rəsmi razılıq verir və ya susqunluqla dolayısı ilə dəstəkləyir. Apellyasiya Məhkəməsi isə iş üzrə ziddiyyətli məqamlar olduğu üçün Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu göndərmişdir: Mühafizə zolaqlarında qanunvericiliyin tələblərinin ziddinə olaraq, sözügedən torpaqlardan istifadəyə dair müəyyənləşdirilmiş rejimlə bağlı tələblər nəzərə alınmadan inşa edilmiş tikililərə dair əmlak hüquqlarının daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınmasının mümkünlüyünə dair məsələyə aydınlıq gətirilməsi Müvafiq işlər üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin və qanuniliyinin təmin edilməsi baxımından inzibati icraat zamanı bərabərlik və etimad hüququnun qorunması prinsiplərinin pozulması hallarının mövcudluğu ilə bağlı məsələyə də qiymət verilməsi Konstitusiya Məhkəməsinin Şərhi AR qanunvericiliyində əsasən, əmlak hüquqlarının, o cümlədən mülkiyyət hüququnun təminatı daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyatı əsasında həyata keçirilir. Bu qeydiyyat həm dövlət, həm də əmlak hüququ sahiblərinin mənafelərini qoruyur. Bu qeydiyyat nəticəsində şəxsin qanunla müəyyən edilmiş qaydada və əsaslarla əldə etdiyi müvafiq daşınmaz əmlaka dair hüquqlarının tanınması bu hüquqların pozulmasının qarşısını alır. *Daşınmaz əmlakın dövlət qeydiyyatı əmlaka dair hüquqları (mülkiyyət və s.) təsdiqləyən sənədlərin həqiqiliyinə və əsaslılığına təminat kimi qiymətləndirilir. “Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında” Qanunun 11-ci maddəsinə əsasən,* hüquqların mövcudluğunu, əldə edilməsini, başqasına keçməsinə, məhdudlaşdırılmasını (yükənməsini), onlara xitam verilməsini təsdiq edən sənədlər hüquqların dövlət qeydiyyatı üçün qanunla müəyyən edilmiş tələblərə uyğun olmalıdır. **Həmin Qanunun 8-ci maddəsinə əsasən** dövlət və bələdiyyə əmlakının özgəninkiləşdirilməsi, icarəsi, istifadəsi və ipotekası ilə bağlı aktlar hüquqların dövlət qeydiyyatı üçün əsas sayılır. **Qanunun 9.1.2 və 9.1.3-cü maddələrinə görə**, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı təqdim edilən sənədlərin dövlət reyestrindəki məlumatlara uyğunluğunu yoxlamalı və qeydiyyata alınmış hüquqlarla ziddiyyətlərin olub-olmamasını, habelə hüquqların dövlət qeydiyyatından imtina edilməsi və ya hüquqların dövlət qeydiyyatının dayandırılması üçün digər əsasların olub-olmamasını müəyyən etməlidir. **15.1-ci maddədə isə qeydiyyattan imtina halları göstərilmişdir.** Göstərilən normalar daşınmaz əmlakın yalnız qanunvericiliyin tələblərinə uyğun qaydada və əsaslarla şəxsə ayrılmış olduğu (özgəninkiləşdirilmə, icarəyə, istifadəyə vermə və s.) halda onun üzərində əmlak hüquqlarının dövlət qeydiyyatının aparılmasının mümkünlüyü qənaətinə gəlməyə əsas verir. **Torpaq Məcəlləsinin 4-cü maddəsinin 3-cü hissəsinə əsasən**, torpaq sahəsinin hüquqi statusu onun məqsədli təyinatını, torpaq sahəsi üzərində hüququn forması (mülkiyyət, istifadə və ya icarə hüququ), habelə torpaq sahəsindən istifadəyə dair müəyyən edilmiş yüklənməni (məhdudiyyətləri) əhatə edir. ~~**Həmin Məcəllənin 10-cu maddəsinin 1, 4 və 5-ci bəndlərinə əsasən**~~, torpaqların məqsədli təyinatı — torpağın kateqoriyasına uyğun olaraq, onun konkret məqsədlər üçün istifadəsinin bu Məcəllədə və digər normativ-hüquqi aktlarda müəyyən edilmiş qaydaları, şərtləri və həddidir. **Torpaq Məcəlləsinin 82-ci maddəsinə görə** isə torpaqdan təyinatı üzrə, səmərəli və müəyyən edilmiş istifadə rejiminə uyğun istifadə etmək torpaq mülkiyyətçiləri, istifadəçiləri və icarəçilərinin borcudur. Torpaq qanunvericiliyinin yuxarıda qeyd olunan normalarından da göründüyü kimi, torpaq sahəsi üzərində hüquqların dövlət qeydiyyatına alınması üçün təqdim edilən sənədlərdə torpağın kateqoriyası (məqsədli təyinatı) və sair barədə məlumatlar əks olunmalı və ayrılmış torpaq sahələrindən onların kateqoriyasına (məqsədli təyinatına) uyğun istifadə edilməlidir. Bununla bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu *“Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında” Qanununun 15-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair* 2017-ci il 28 mart tarixli Qərarında qeyd etmişdir ki, torpaq sahəsi üzərində hüquqların dövlət qeydiyyatına alınması üçün təqdim edilən sənədlərdə torpağın kateqoriyası (məqsədli təyinatı) müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən olunmuş kateqoriyaya uyğun gəlmədikdə, həmin torpaq üzərində hüquqların dövlət qeydiyyatından imtina edilə bilər.

Bərabərlik hüququ insan hüquq və azadlıqlarının hər hansı ayrı-seçkilik olmadan ədalətli, eyni hüquqi imkanlar əsasında həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Bu prinsip universal xarakter daşıyır və ictimai münasibətlərin bütün sahələrinə nizamlayıcı təsir edir. O cümlədən, bu prinsipin gözlənilməsi hər şeydən öncə həm də eyni kateqoriyaya aid olan şəxslərin hüquqlarının obyektiv və əqlabatan izah olmadan fərqləndirilməsini qadağan edir. Konstitusiya Məhkəməsinin mövqeyinə əsasən, Konstitusiyanın 25-ci maddəsi bərabərlik hüququnu təsbit edir və dövlət bu hüquqların təminatçısıdır. Demokratik cəmiyyətdə bu prinsip hər kəsə bərabər imkanlar yaradılmasını tələb edir. Eyni vəziyyətdə fərqli rəftar tətbiq edildikdə, bərabərlik hüququ pozulmuş sayılır. Əqlabatan və obyektiv əsas olmadan edilən fərqləndirmələr isə ayrı-seçkilik sayılır. Bununla belə, qanunverici tərəfindən bəzi güzəştlər və imtiyazlar verilə bilər, lakin onlar əqlabatan və mütənasib olmalıdır. **“İnzibati icraat haqqında” Qanunun 12-ci maddəsinə əsasən**, hər kəs qanun və inzibati orqan qarşısında bərabərdir. İnzibati orqan tərəfindən eyni mühüm faktiki hallara malik olan müxtəlif işlər üzrə müxtəlif qərarların qəbul edilməsi qadağandır. Qeyd edilməlidir ki, inzibati icraatda maraqlı şəxslər həm qanunsuz əlverişsiz inzibati aktların qəbul edilməsi, həm də qanunsuz əlverişli inzibati aktların ləğv edilməsi nəticəsində zərərə məruz qala bilərlər. Məsələn, səlahiyyətli orqan tərəfindən verilmiş və qüvvədə olan hüquqmüəyyənədiçi sənədlərdə torpağın kateqoriyası müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən olunmuş kateqoriyaya uyğun gəlmədikdə həmin torpaq üzərində hüquqların dövlət qeydiyyatından imtina edilə və ya mövcud qeydiyyat ictimai mənafehlərlə bağlı tələblər zəruri etdiyi halda müvafiq qaydada ləğv edilə bilər. Vətəndaşlar isə qanunsuz əlverişli inzibati akta etimad edərək müəyyən hüquqi hərəkətlər və əqdlər bağlamış, xərclər çəkmiş ola bilərlər. Bu baxımdan, əlverişli qanunsuz inzibati akt ictimai maraqlara zidd olduğuna görə ləğv olunarsa, maraqlı şəxslərin çəkdiyi xərclər ödənilməlidir. **“İnzibati icraat haqqında” Qanunun 67.9-cu maddəsinə müvafiq olaraq**, maraqlı şəxsin etimadı qanunla qorunduğu hallarda, bu **Qanunun 67.8-ci maddəsinə əsasən** ləğv olunmuş inzibati aktın məzmununa etimad göstərməsi səbəbindən həmin şəxsə vurulmuş maddi ziyanı görə ona kompensasiya ödənilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Yekun Qərarı: 1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 15-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2017-ci il 28 mart tarixli Qərarında formalaşdırılmış hüquqi mövqeyə müvafiq olaraq, torpaq sahəsi üzərində hüquqların dövlət qeydiyyatına alınması üçün təqdim edilən sənədlərdə torpağın kateqoriyası (məqsədli təyinatı) müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən olunmuş kateqoriyaya uyğun gəlmədikdə, həmin torpaq üzərində hüquqların dövlət qeydiyyatından imtina edilə bilər. 2. “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin, habelə “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 12-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq, inzibati orqan tərəfindən müxtəlif şəxslərə münasibətdə analogi xüsusiyyətlərə malik işlər üzrə fərqli qərarların qəbul edilməsi yolverilməzdir.

“Xidməti və mülki silah haqqında” qanunda dəyişikliklər (07.03.2025) :

Belə ki, “XMSH” qanunun 7 – ci maddəsində xidməti və mülki silah əldə etmək hüququ olan subyektlər sadalanır. Həmin maddənin II hissəsinin əvvəlki redaksiyasında qeyd olunurdu ki, Azərbaycan Respublikasında on səkkiz yaşına çatmış Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının mülki silah (odlu silah istisna olmaqla) əldə etmək hüququ vardır. Yeni redaksiyada isə bununla yanaşı qeyd edilir ki, Azərbaycan Respublikasında iyirmi bir yaşına çatmış vətəndaşların mülki odlu silah əldə etmək hüququ vardır.

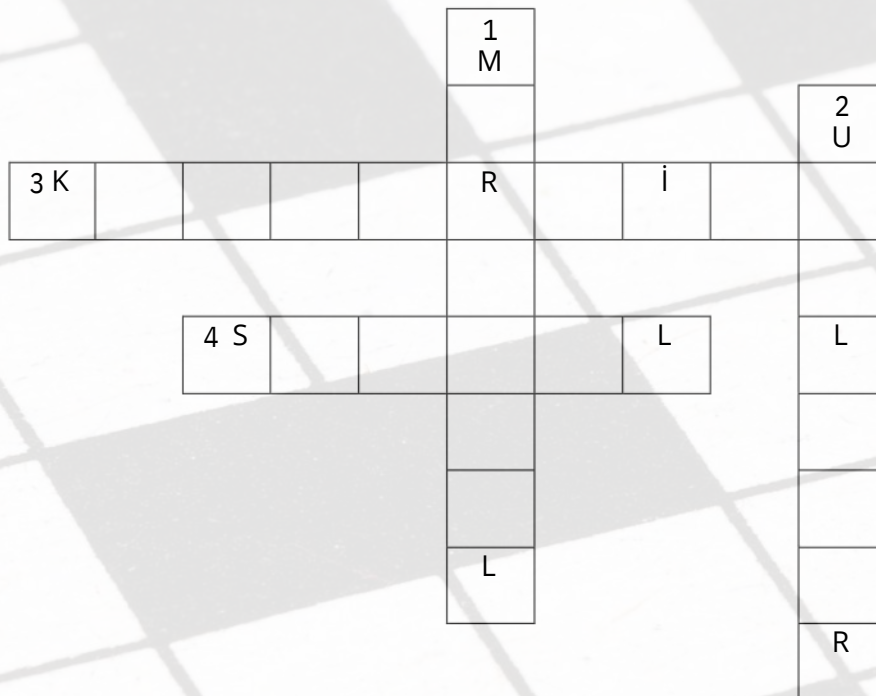
P.s : mülki silah — özünümüdafiə, ov və idmanla məşğul olmaq üçün nəzərdə tutulmuş silahdır odlu silah — barıtın və ya digər alışan maddələrin yanmasından yaranan enerji hesabına mərmisi istiqamətlənmiş hərəkət edərək müəyyən məsafədən hədəfi mexaniki zədələmək və ya sıradan çıxarmaq təyinatına malik olan silahdır.

Digər bir dəyişiklik isə həmin qanunun 18 – ci maddəsində öz əksini tapır . Belə ki, 18 – ci maddənin I hissəsində “Xidməti və ya mülki silahın əldə edilməsinə, saxlanılmasına, gəzdirilməsinə və təyinatı üzrə ondan istifadə edilməsinə dair sənədlərin ləğvi” əsasları qeyd olunur. Əvvəlki redaksiyada I hissənin 3-cü bəndində qeyd olunurdu ki : sahibin xidməti və ya mülki silahı əldə etmək, saxlamaq və təyinatı üzrə istifadə etmək hüququnun məhdudlaşdırılması üçün bu Qanunun 7-ci maddəsinin üçüncü hissəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar müəyyən edildilməlidir. Yeni redaksiyada isə artıq 7-ci maddənin dördüncü hissəsinə istinad olunur.

Özünü kəşf et !

BƏS SƏN HANSI İNSAN TİPİSƏN ?

1. Latın sözü olub həddində olmaq, sərhəd deməkdir. Bu davranış onunla səciyyələnir ki, insan daxilən bu və ya digər hüquq normasını bəyənmir, lakin məsuliyyət və cəza qorxusundan onun tələblərinə şüurlu surətdə təbə olur.
2. Şəxs hüquq normalarının tələblərini öz maraqlarına uyğun gəlidiyi, müəyyən fayda və mənfəət əldə edəcəyi halda həyata keçirir.
3. Bu davranış hüquq uyğun olsa da, qanunları dərk etməklə deyil, ətrafında olanlara oxşamaq, onlar tərəfindən bəyənilmək arzusu ilə "hamı necə məndə elə" prinsipinə uyğundur.
4. Şəxs qanunları dərk edir, qanunun tələblərini şüurlu və könüllü surətdə yerinə yetirir.

KALKHAN KOMANDASI

BİZ KİMİK?

Biz hüquqa maraq göstərən, araşdırmağı və paylaşmağı sevən, birlikdə düşünməyi vərdişə çevirən bir komandayıq. Adımız KalkHan – məqsədimiz isə sadədir: hüququn hamı üçün aydın, başa düşülən və əlçatan olmasına töhfə vermək. Fərqli universitetlərdə, fərqli kurslarda oxuyuruq, amma bizi birləşdirən ortaq dəyər var – ədalətə inam və maariflənmənin gücünə olan etibar. Hər paylaşımnda, hər yazıda bu inamı bölüşərək, hüququ gündəlik həyatın dili ilə izah etməyə çalışırıq.

KalkHan – tək cə layihə yox, bir yol yoldaşdır.

BİZİ İZLƏ - SƏN DƏ HÜQUQİ

MAARİFLƏNDİRMƏYƏ BİR

QALXAN TUT!

54698726114

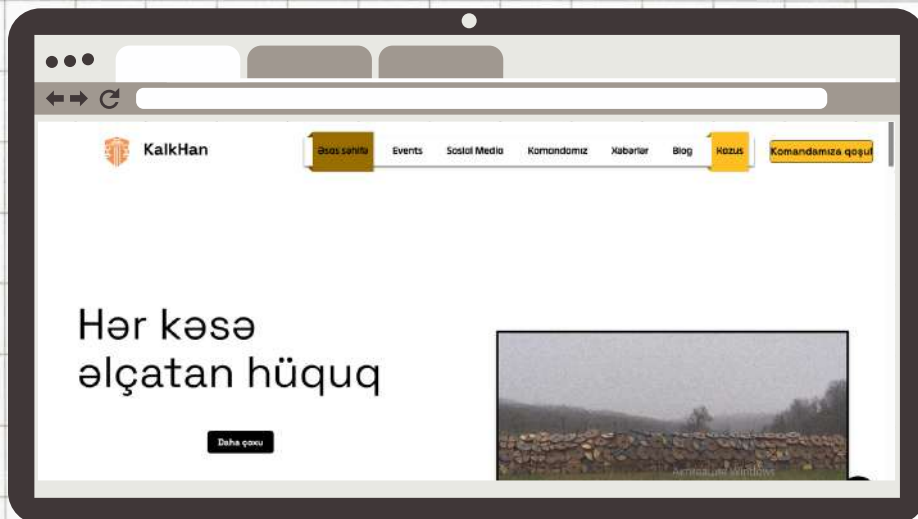
FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİMİZ

- HÜQUQİ MAARİFLƏNDİRMƏ
- HÜQUQ JURNALI
- MAARİFLƏNDİRİCİ GÖRÜŞLƏRİN TƏŞRİLİ
- HÜQUQİ SUALLARA CAVAB
- RAZUSLAR

DAHA ƏTRAFLI MƏLUMAT ƏLDƏ ETMƏK ÜÇÜN...

WWW.KALKHAN.AZ SAYTINA DAXİL OL

KALKHAN

Kalkhan, 2025